

BIULETYN

KOŁA MIŁOŚNIKÓW DZIEJÓW GRUDZIĄDZA
KLUB „CENTRUM” SPÓŁDZIELNI MIESZKANIOWEJ

Grób Krumma
i Rieboldta

R. XII: 2014

Data odczytu: 1.10.2014 r.

Nr 26 (401)

Data wydania: 1.10.2014 r.

961. spotkanie

Janusz Hinz

Promocja książki Grudziądzki Pitawal zbrodnia i kara sprzed lat

W zbiorach Czytelni Naukowej Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu znajduje się pozyskany drogą testamentową, przekazany przez rodzinę, po zmarłym w dniu 18.12.1999 r., Jürgenie Ritterze, byłym rzeczniku Goetheschulegemeinschaft ehemaligen Lehrer und Schüller Graudenz (Stowarzyszenie Szkoły Goethego byłych nauczycieli i uczniów z Grudziądza), pokaźny zbiór materiałów archiwalnych, niemieckich książek oraz kserokopii wielu publikacji dotyczących historii miasta i regionu Grudziądza. Wśród nich na szczególną uwagę zasługuje kolekcja zawierająca dzisiaj zapomnianą już historię zabójstwa w okresie międzywojennym, które wydarzyło się w dniu 24.11.1933 r. Zamordowano dwóch Niemców, obywateli polskich. Obecnie żyje coraz mniej osób, które pamiętałyby z autopsji, tę jakże żywą ówczesnie historię mordu politycznego, dokonanego na Adolfie Krummie i Erichu Rieboldcie oraz poszkodowanym Janzu (imię nieznane) [był ciężko ranny, przeżył – przyp. Janusz Hinz]. Wydarzenia te rozegrały się podczas przygotowań do wyborów samorządowych, które miały odbyć się w Polsce w 1934 r. Młode osoby tej historii zupełnie nie znają, została zapomniana. Często odwiedzający dawny cmentarz ewangelicki w Grudziądzu pytają się, a cóż to jest za spory kamienny głaz, stojący na jednym z pozostałych i ocalałych starych grobów z tego cmentarza? Potężny pomnik nagrobny z niemieckimi napisami, które nic im nie mówią.

W kolekcji Jürgena Rittera znajdują się dokładne życiorysy zamordowanych, relacja z pogrzebu oraz sprawozdanie z procesu niemieckiego Sądu Specjalnego w Grudziądzu z 1941 r. i zasądzonych karach dla mocodawców i bezpośrednich sprawców mordu. O tej sprawie pisał już Robert Koźlikowski, ale w swej pracy nadmienił tylko wspomniane wydarzenia, gdyż nie były one główną tematyką Jego pracy magisterskiej oraz później artykułu zamieszczonego w *Roczniku Grudziądzkim*¹. O tych wydarzeniach pisali również Seweryn Osiński² oraz Horst-Dieter Freiherr von Enzberg³. Należy wymienić także liczne artykuły w prasie niemieckiej, ukazującej się w międzywojniu w Polsce, jak np. *Deutsche Rundschau in Polen* z Bydgoszczy czy polskich dzienników prasowych z tego okresu oraz dzienników niemieckich z Wolnego Miasta Gdańska i III Rzeszy. Wydawany w Niemczech po II wojnie światowej w Münster *Der Westpreuße* [Zachodnioprusak] również przypomniał tę historię, przedrukowując z *Deutsche Rundschau in Polen*, relację z pogrzebu zamordowanych Krumma i Riboldta⁴, opatrując ją swoim komentarzem.

Polski sąd skazał co prawda winnych mordu, ale potraktował ich niezwykle lekko, zasądzając niskie kary w zawieszeniu. Z tym nie mogli się pogodzić Niemcy. Po rozpoczęciu okupacji niemieckiej we wrześniu 1939 r., rozpoczęli między innymi intensywne poszukiwania sprawców tego morderstwa. Wkrótce szybko ich zatrzymano i po dwuletnim okresie aresztu osadzono ich jeszcze raz. Tym razem surowiej, ale o tym przeczytacie Państwo w dalszej części książki.

Na polskim rynku wydawniczym ukazało się kilka Pitawałów⁵, m.in. z Warszawy, Poznania, Kalisza i Częstochowy. Z dniem dzisiejszym i Grudziądz będzie mógł się zaliczać do miast, posiadających swój Pitawał.

¹ R. Koźlikowski, Życie polityczne mniejszości niemieckiej w Grudziądzu w okresie międzywojennym (1920-1939) w: *Rocznik Grudziądzki*, t. XIII, Grudziądz 1998, s. [95]-130. Artykuł powstał na kanwie pracy magisterskiej „Mniejszość niemiecka w Grudziądzu 1920-1939”, napisanej i obronionej w Zakładzie Historii Polski i Powszechnej 1918-1945 Wydziału Nauk Historycznych Uniwersytetu Mikołaja Kopernika w Toruniu, pod kierunkiem prof. dr. hab. Mieczysława Wojciechowskiego.

² S. Osiński, V kolumna na Pomorzu Gdańskim, Warszawa 1965, s. 40.

³ H. D. F. von Enzberg, *Die Goetheschule in Graudenz und das deutsch-polnische Verhältnis (1920-1945)*, Lüneburg 1994, XVI, 883, [2] s., [16] s. tabl.

⁴ *Das Begräbnis von Graudenz 1933 w: Der Westpreuße, Münster 1960, nr 32, s. 5-6*

⁵ Pitawał (od F. G. Pitaval), prawnika francuskiego, autora pierwszego zbioru opisów głośnych procesów karnych (1673-1743), zbiór literackich opisów głośnych procesów karnych, rodzaj kroniki kryminalnej wg definicji Słownika wyrazów obcych PWN, pod red. J. Tokarskiego, Warszawa 1980, s. 574.

Po wstępnym zapoznaniu się z materiałem i dogłębnej jego lekturze, postanowiłem przybliżyć PT Czytelnikom tę zapomnianą dzisiaj historię. Mam nadzieję, że będzie ona swego rodzaju przestroga i przybliży ówczesny klimat i stosunki narodowościowe, panujące między Polakami i Niemcami w międzywojennej Polsce.

Chciałbym w tym miejscu wyrazić serdeczne słowa podziękowania pracownikom Biblioteki Miejskiej im. Wiktora Kulerskiego w Grudziądzu, Muzeum im. ks. dr. Władysława Łęgi z Grudziądza oraz panu lek. wet. Zbigniewowi Zawadzkiemu za uzyskaną pomoc oraz łaskawe odniesienie się do pomysłu wydania drukiem tej historii i za udostępnienie materiału ikonograficznego.

Grób Krumma i Rieboldta w Grudziądzu

OFIARY

KRUMM, Adolf

Adolf Artur Georg Krumm (ur. 22.08.1886 r. w Grudziądzu; zm. 24.11.1933 r. w Grudziądzu). Ojciec rodziny, mistrz kowalski, współbudowniczy Goetheschule Graudenz⁶ / Zespołu Szkół Technicznych w Grudziądzu.

Adolf Krumm

nek i bojkotu obu grup narodowościowych, ciężkich wystąpień, napadów, pobic i licznych mordów Niemców przez Polaków⁷. Adolf Krumm był szanowanym obywatelem, do przyszłych wyborów samorządowych został wybrany na męża zaufania mniejszości niemieckiej.

RIEBOLDT, ERICH

Erich Rieboldt (ur. 23.04.1884 r. w Grudziądzu, zm. 27.11.1933 r. w Grudziądzu), był mistrzem hydraulikiem, ojcem rodziny, współbudowniczym Goetheschule Graudenz / Zespołu Szkół Technicznych. Został napadnięty i zamordowany razem z Adolfem Krummem, podczas

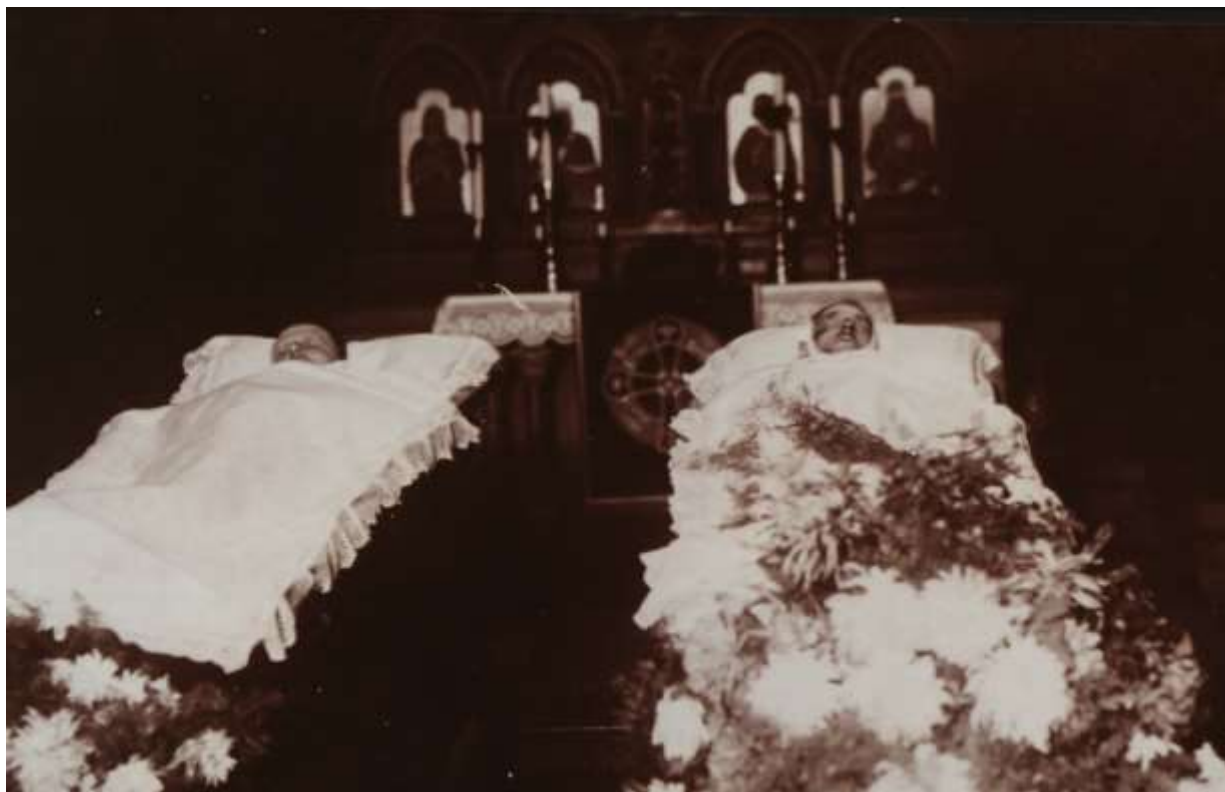

Erich Rieboldt

⁶ Goetheschule w Grudziądzu była szkołą niemieckojęzyczną, prowadzoną i wybudowaną w przedwojennym Grudziądzu przez mniejszość niemiecką. Obecnie w budynku znajduje się kompleks Zespołu Szkół Technicznych oraz Planetarium i Obserwatorium Astronomiczne (nieistniejące przed II wojną światową).

⁷ Th. Bierschenk, Die deutsche Volksgruppe in Polen 1934-1939, Kitzinger-Main 1954, s. XIV, 405.

wieczu przedwyborczego w dniu 24 listopada 1933 r. do mających się odbyć w Polsce wyborów samorządowych w 1934 r. Erich Rieboldt był poważaną osobą przez mniejszość niemiecką w Grudziądzu, został wybrany jako mąż zaufania z listy niemieckiej⁸.

Wystawienie trumien z ofiarami mordu przed ołtarzem w kościele ewangelickim w Grudziądzu.

Po lewej stronie Rieboldt, po prawej stronie Krumm.

Fot. ze zbiorów Biblioteki Miejskiej im. W. Kulerskiego w Grudziądzu.

Rada Redakcyjna Koła Miłośników Dziejów Grudziądza postanowiła opublikować w serii wydawniczej Biblioteka KMDG, kolejny już tom, zawierający relację z procesu sądowego morderców Krumma i Rieboldta oraz przypomnieć współczesnym PT Czytelnikom tę zapomnianą i jakże tragiczną kartę z historii miasta oraz stosunków narodowościowych panujących w przedwojennym Grudziądzu, stosunków pomiędzy Polakami a Niemcami. W książce znajdują się następujące rozdziały: wstęp, ofiary, stosunki na-

⁸ Das Begräbnis von Graudenz w: Deutsche Rundschau in Polen, Bydgoszcz, 28.11.1933 r.

rodowościowe i tło historyczne wydarzeń z 1933 r., relacja z pogrzebu oraz sprawozdanie z procesu sądowego przed niemieckim sądem Specjalnym Sądem Przysięgłych w 1941 r. w Grudziądzu. Na koniec zamieszczono notatkę prasową z wykonania wyroku kary śmierci na mordercach i bezpośrednich sprawcach mordu.

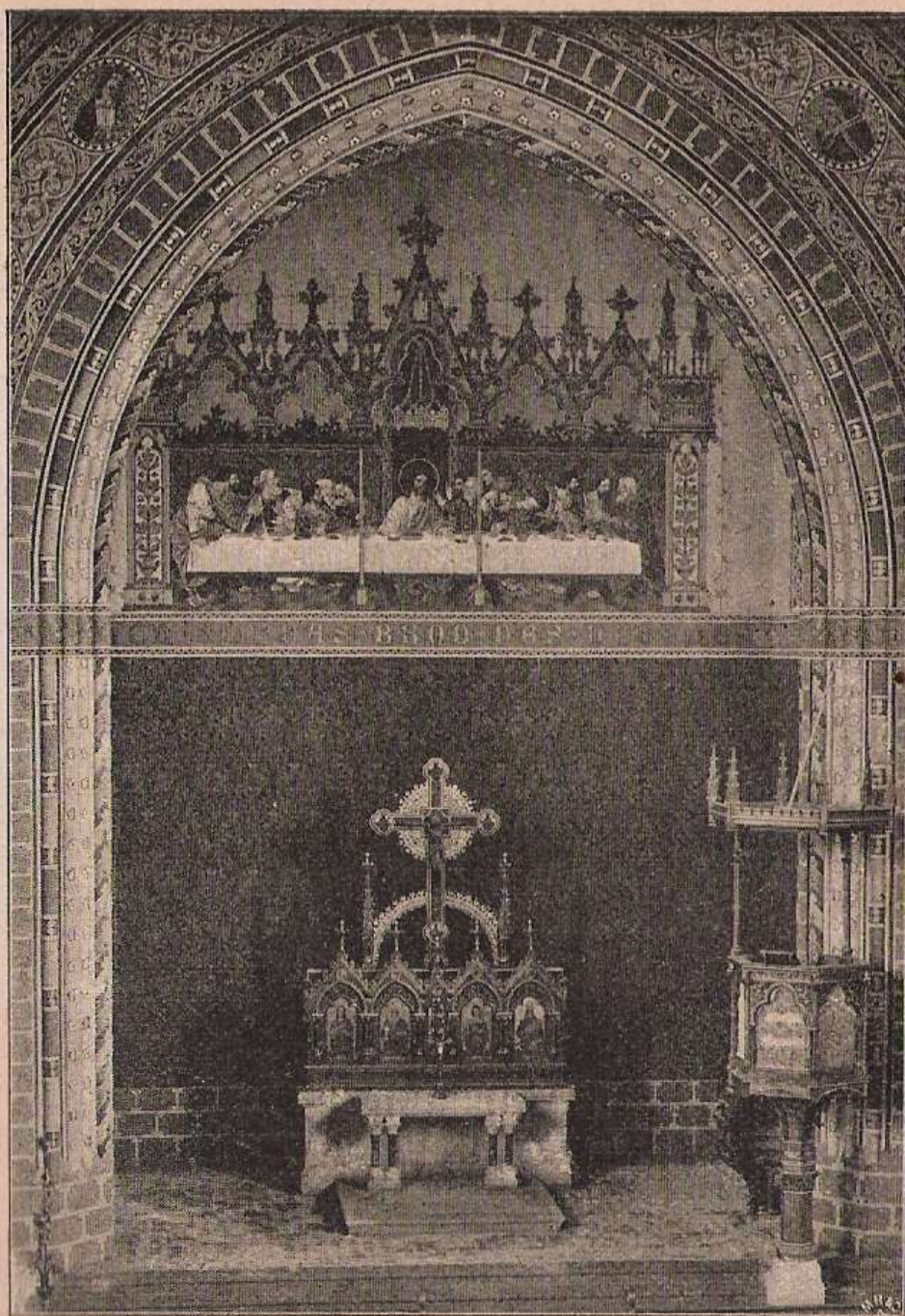
Wyprowadzenie trumien Krumma i Rieboldta z kościoła ewangelickiego w Grudziądzu.
Fot. ze zbiorów Muzeum im. ks. dr. Wł. Łęgi w Grudziądzu.

Pogrzeb Krumma i Rieboldta, niezliczone tłumy w drodze na cmentarz ewangelicki w Grudziądzu.
Fot. ze zbiorów Biblioteki Miejskiej im. W. Kulerskiego w Grudziądzu.

Kościół ewangelicki w Grudziądzu. Pocztcówka ze zbiorów Z. Zawadzkiego.

Altar, Kanzel und Wandgemälde in der neuen Evangelischen Kirche
zu Graudenz.

(Nach einer Photographie von Hofphotograph Gust. Joop = Graudenz.)

Altarz kościoła ewangelickiego w Grudziądzu. Poczтівka ze zbiorów Z. Zawadzkiego.

(L.B.S.)

Redakcja: Tadeusz Rauchfleisch, Janusz Hinz. Logo KMDG wykonał Grzegorz W. Rygielski.